$$H = \sum_{i=1}^{n} \left(\sum_{j=1}^{m} \frac{D_{sal_{ij}}}{\rho_{sal\ j}} \right) \cdot \rho_{грунту_i} \cdot h_i , \qquad (2)$$

де: H – просідання за повного вилуговування солей без урахування обводнення; $D_{sal\ ij}$ – концентрація j-тої солі в i-му шарі ґрунту; $\rho_{грунту\ i}$ – густина i-го шару ґрунту; h_i – висота i-го шару ґрунту; $\rho_{sal\ j}$ – густина j-тої солі.

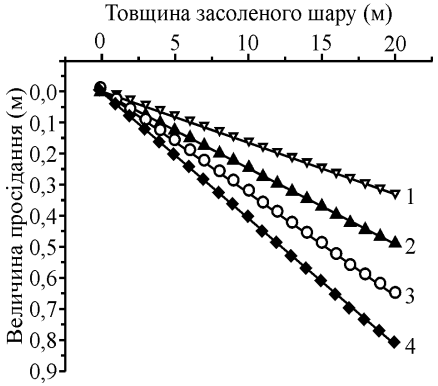

Рис. 1. Залежність глибини просідання від рівня та глибини засоленості у разі монозасолення: 1) D_{sal}=0,02, 2) D_{sal} =0,03, 3) D_{sal}=0,04, 4) D_{sal} =0,05

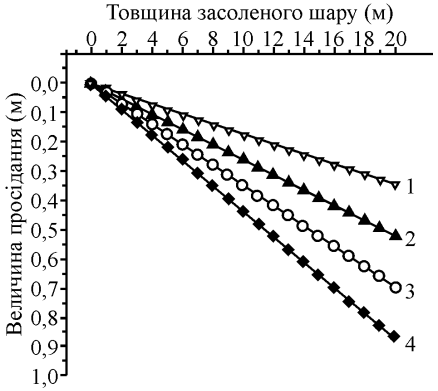

Рис. 2. Залежність глибини просідання від рівня та глибини засоленості у разі полізасолення: 1) D_{sal}=0,02, 2) D_{sal} =0,03, 3) D_{sal}=0,04, 4) D_{sal} =0,05

Малорозчинними сполуками, а отже, і малими деформаціями за вилуговування нехтуємо. На цей час немає суворої математичної постановки задачі напружено-деформованого стану масиву водонасиченого засоленого ґрунту, тому надалі потрібно вдосконалити пропоновану модель шляхом урахування просідань внаслідок обводнення та ущільнення частинок ґрунту.

Висновки:

1. Проаналізовано характер і причини просідань ґрунту в районі розроблення родовищ калійних солей Івано-Франківської обл.
2. Запропоновано спрощену математичну модель просідання засоленого ґрунту внаслідок вилуговування у разі моно- і полізасолення.
3. Надалі потрібно, з урахуванням польових досліджень, провести уточнення математичної моделі та її адаптацію до реальних умов.

Література

1. Зеркалов Д.В. Наукові основи техногенно-екологічної безпеки : монографія / Д.В. Зеркалов, М.Д. Кацман, М.І. Адаменко та ін.; за ред. Д.В. Зеркалова. – К. : Вид-во "Основа", 2014. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://uk.lib-ebook.com/41ekonomika/1492934-1-d-zerkalov-kacman-adamenko-rodkevich-pichkur-naukovi-osnovi-tehnogenno-ekologichnoi-bezpeki-monografiya-elektronne-vidannya.php

2. Грищенков М.М. Розрахунок осідань та деформацій земної поверхні від впливу просідаючих ґрунтів на підроблюваних територіях / М.М. Грищенков // Проблеми гірського тиску : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 19. – С. 6-26.

3. Садовенко И.А. Экспериментальные исследования суффозионных и эрозионных деформаций лессовых грунтов / И.А. Садовенко, Н.И. Деревягина // Вісник Кременчуцького НУ ім. Михайла Остроградського : зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 4 (81). – С. 129-134.

4. Семчук Я.М. Динаміка коефіцієнта фільтрації засолених ґрунтів в процесі вилуговування / Я.М. Семчук, Л.Я. Долішня // Екологічна безпека та природокористування : зб. наук. праць. – К. : Вид-во "Либідь". – 2009. – Вип. 3. – С. 59-66.

5. Мальований М.С. Аналіз та систематизація існуючих методів оцінювання ступеня екологічної небезпеки / М.С. Мальований, В.М. Шмандій, О.В. Харламова, та ін. // Екологічна безпека : наук. журнал. – 2013. – Вип. 1/2013 (15). – С. 37-44.

6. Головчак В.Ф. Стан гірничопромислових геокомплексів Калуш-Голинського родовища калійних солей та заходи для їх екологічної оптимізації / В.Ф. Головчак // Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування : зб. наук. праць. – 2010. – № 2. – С. 4-13.

7. Преснов О.М. Расчеты суффозионных деформаций грунтов / О.М. Преснов, С.П. Ереско // Системы, методы, технологии : сб. науч. тр. – 2009. – № 4. – С. 75-79.

Побережная Л.Я. **Моделирование проседания засоленных почв в Калушском промышленном районе**

В условиях современной экономической ситуации жилищное строительство развивается в сверхбыстром темпе. Уменьшение количества земельных участков, пригодных для застройки, мотивирует застройщиков использовать для сооружения структурно-неустойчивые почвы, в частности засоленные. Целью работы является создание упрощенных математических моделей для оценки риска проседания засоленных почв. Проанализирован химический состав засоленных почв, по результатам которого выделены основные группы солей и проведено условное разделение почв на монозасоленные и полизасоленные. Предложена концепция упрощенного математического моделирования проседания почв вследствие выщелачивания для случаев моно- и полизасоления.

Ключевые слова: засоленные почвы, гражданское строительство, месторождения калийных солей, выщелачивание солей, моделирование проседания, монозасоление, полизасоление, Калушский промышленный район.

Poberezhna L.Ya. **Modeling Saline Soils Subsidence in Kalush Industrial Area**

In today's economic situation housing construction is developing at a superfast pace. Reducing the amount of land suitable for building motivates developers to use structurally unstable soils, in particular saline soils. The purpose of the paper is the creation of simplified mathematical models to estimate the risk of saline soils subsidence. The chemical composition of saline soils is analysed. Based on these results, the main group of the salts is highlighted and a conditional separation on grounds monosalinization and polisalinization is carried out. The concept of a simplified mathematical modeling of soil subsidence as a result of leaching of the cases of monosalinization and polisalinization is proposed.

Keywords: saline soils, civil engineering, deposits of potassium salts, Kalush leaching of salts, subsidence modeling, monosalinization, polisalinization, Kalush industrial area.

УДК 631.95:615.849 ***Завідувач Л.А. Райчук[1], канд. с.-г. наук***

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ЗЕМЛЯХ КИЇВСЬКОГО ПОЛІССЯ

На основі оброблених матеріалів проаналізовано стан сільськогосподарського виробництва на території Київського Полісся за існуючих соціально-економічних та екологічних умов. Окреслено низку пріоритетних шляхів реабілітації та розвитку аграрного сектору регіону. Доведено потребу переходу на агроландшафтну концепцію природокористування. Удосконалено принципи ведення сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених територіях у сучасних радіоекологічних та економічних

[1] Лабораторія радіоекології аграрних і лісових екосистем відділу радіоекології в агросфері Інституту агроекології і природокористування НААН, м. Київ

умовах. Обґрунтовано спеціалізацію виробництва радіологічно безпечної сільськогосподарської продукції залежно від рівня радіоактивного забруднення території.

Ключові слова: радіоактивне забруднення, сільськогосподарське виробництво, реабілітація території, ^{137}Cs, ^{90}Sr, Київське Полісся.

Постановка проблеми. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС на значних територіях було істотно обмежено чи припинено сільськогосподарську діяльність. Особливо це стосується Київської обл., а саме Київського Полісся. Логічним наслідком стали зміни структури сільськогосподарського виробництва регіону та істотні економічні втрати. За 29 років, що минули після аварії, радіологічна ситуація на значній території України істотно змінилася, також зазнали змін і умови ведення сільськогосподарського виробництва. У сучасних ринкових умовах, особливо зважаючи на євроінтеграцію України, постала нагальна потреба інтенсифікації ведення сільськогосподарського виробництва, що передбачає оптимізацію використання земель сільськогосподарського призначення та повернення в господарський обіг раніше вилучених територій. Забезпечення населення, що проживає на радіоактивно забрудненій території, якісними, радіологічно безпечними продуктами харчування відповідно до ст. 16 і 50 Конституції України, розвиток сільськогосподарського виробництва цієї території, відродження традиційних для Київського Полісся галузей сільськогосподарського виробництва, поліпшення стану довкілля, створення нових робочих місць, розвиток продуктивних сил і відновлення виробничої та соціальної інфраструктури – ці та багато інших проблем потребують негайного комплексного вирішення.

Теоретичні та практичні аспекти сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених територіях висвітлено у працях вітчизняних і закордонних учених Б.С. Прістера, Г.П. Перепелятникова, О.Г. Тараріка, О.В. Ходаківської, О.І. Дутова, Г.П. Паньковської та ін. **[**1**]**. Однак з урахуванням радіоекологічної та економічної ситуацій, що склалися, а також беручи до уваги останні зміни до законодавства, постає питання перегляду й удосконалення принципів ведення сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених територіях.

Мета дослідження – удосконалення принципів ведення сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених територіях за сучасних радіоекологічних та економічних умов.

Методологія досліджень полягала в узагальненні та аналізі праць вітчизняних вчених у галузі сільськогосподарської радіології, агроекології, природоохоронного землекористування та енергозбереження, офіційних матеріалів Головного управління статистики у Київській обл. щодо особливостей ведення сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених землях Київського Полісся, результатів обстеження сільськогосподарських угідь Київської обл. ДУ "Держґрунтохорона", зокрема інформації стосовно сучасного стану їх радіоактивного забруднення та останніх змін до законодавства.

Результати дослідження. Для населення Київського Полісся, територія якого чи не найбільше постраждала від аварії на Чорнобильській АЕС, особливо важкими виявилися соціальні наслідки катастрофи. Сільськогосподарське

виробництво тут є основним сектором економіки, природні ландшафти дають змогу отримувати значну частку товарної продукції, а доза внутрішнього опромінення населення переважно формується внаслідок споживання продуктів харчування місцевого виробництва. Особливістю території Полісся є мозаїчне різноманіття ґрунтового покриву з переважанням дерново-опідзолених та торфово-болотних типів ґрунтів. Це зумовлює інтенсивну міграцію радіонуклідів у системі "ґрунт-рослина" та значні коливання коефіцієнтів переходу з ґрунту в рослини. Крім цього, радіоекологічна ситуація ускладнюється значною строкатістю радіоактивного забруднення території **[**2, 3**]**. За даними 9-го та 10-го турів обстежень, проведених ДУ "Держґрунтохорона", нині на території Київського Полісся забрудненими ^{137}Cs та ^{90}Sr залишаються 142,67 тис. га сільськогосподарських угідь (табл.). Більшість території забруднена саме цезієм, який становить особливу небезпеку в разі нагромадженні в рослинах. З огляду на це, в регіоні існує проблема радіологічно чистих кормів, а відтак, і молочної продукції. Варто зауважити, що тваринництво тут є історичною, традиційною галуззю сільського господарства.

Табл. Щільність забруднення радіонуклідами сільськогосподарських угідь Київського Полісся

Район	Площа, тис. га	Зокрема зі щільністю забруднення, Кі/км^2					
		^{137}Cs			^{90}Sr		
		<1	1-5	5-15	<0,02	0,02-0,15	0,15-3,00
Бородянський	21,53	21,41	0,12	–	–	2,32	–
Броварський	21,54	21,54	–	–	0,48	0,40	–
Вишгородський	7,61	7,4	0,21	–	–	0,87	2,38
Іванківський	13,07	11,79	1,28	–	2,86	2,71	3,78
Києво-Святошинський	18,59	18,29	0,3	–	–	–	–
Макарівський	39,29	39,14	0,15	–	–	1,94	–
Поліський	21,04	18,85	1,87	0,32	4,44	2,46	0,15

За післяаварійний період зафіксовано значне зниження концентрації ^{137}Cs у рослинах внаслідок напіврозпаду радіонукліду, його фіксації глинистими мінералами ґрунтово-вбирного комплексу **[**4**]** та вертикальної міграції у природних і напівприродних екосистемах **[**5, 6**]**, однак проблема отримання сільськогосподарської продукції з допустимим рівнем вмісту ^{137}Cs на забруднених територіях Київського Полісся не втратила своєї актуальності і донині **[**7**]**. Радіоекологічна ситуація у населених пунктах регіону впродовж останнього десятиріччя ускладнилася внаслідок того, що великі сільськогосподарські підприємства, де раніше здійснювали повний комплекс контрзаходів, ліквідовано, а основний обсяг виробництва аграрної продукції забезпечується в особистих підсобних господарствах селян. Після розпаювання земель у використання населенням було залучено відносно малородючі дерново-опідзолені і торфові ґрунти, призупинення агротехнічних контрзаходів на яких призвело до погіршення їх стану та підвищення радіоекологічної критичності. Внаслідок цього на присадибних ділянках навіть з відносно невисокою щільністю забруднення ґрунту радіонуклідами трапляються непоодинокі випадки, коли забруднення овочевої продукції перевищує допустимі рівні (ДР-2006) **[**8**]**.

Нині у радіоактивно забруднених регіонах назріла потреба гармонійного поєднання спеціалізованих контрзаходів і сучасних тенденцій розвитку природно-господарського комплексу у нових економічних умовах на базі ландшафтно-екологічного підходу. Це дасть змогу забезпечити місцевих мешканців якісною, радіаційно безпечною продукцією рослинництва, поліпшити стан довкілля, створити нові робочі місця, стимулювати розвиток продуктивних сил тощо [9]. Для цього потрібно:

- відродити традиційні для Київського Полісся галузі рослинництва (льонарство, хмелярство тощо) та м'ясне скотарство;
- реалізувати об'єктивні радіологічні та нормативно-правові обмеження для розвитку інвестиційного клімату на забрудненій радіонуклідами території;
- удосконалити нормативно-правову базу, державні санітарні норми і правила, стандарти та інші нормативні документи у сфері виробництва радіаційно безпечної сільськогосподарської продукції.

Встановлено, що серед заходів, спрямованих на недопущення надходження радіонуклідів у сільськогосподарську продукцію, вироблену в другій і третій зонах радіоактивного забруднення, найбільш ефективними нині є насамперед вибір спеціалізації виробництва з комплексним урахуванням еколого-економічних та соціальних чинників, підбір культур з низьким рівнем нагромадження радіонуклідів та збалансоване внесення підвищених доз органічних і мінеральних добрив.

Удосконалену диференціацію радіоактивно забруднених земель за їх придатністю до сільськогосподарського використання залежно від теперішнього рівня їх радіоактивного забруднення, з урахуванням останніх змін до законодавства, наведено на рис.

Рис. Спеціалізація виробництва радіологічно безпечної сільськогосподарської продукції залежно від рівня радіоактивного забруднення території

Виведення значної площі земель з обробітку на території Київського Полісся призвела до інтенсифікації ведення сільськогосподарського виробництва на решті території, що спричинило їх виснаження і деградацію. Малопродуктивні і деградовані землі є непридатними для сільськогосподарського виробництва і економічно неприбутковими, їх варто перевести у категорію природних кормових угідь і під залісення. Цей крок є одним із перших умов раціонального використання земель [10, 11]. Зростання частки сільськогосподарської продукції для власного споживання, що вирощується у приватному секторі, потребує перегляду і реалізації контрзаходів, що гарантуються державою, з ура-

хування критичності екосистем постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС регіонів. Потребує коригування сама система контрзаходів для різних видів господарювання в умовах радіоактивного забруднення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку природно-господарського комплексу.

Висновки. Проблема підвищення ефективності використання сільськогосподарських земель в умовах радіоактивного забруднення залишається дискусійною і потребує розширення наукових досліджень. Однак немає ніяких сумнівів у потребі застосування екологобезпечних, ґрунтозахисних систем землеробства, які забезпечували б мінімізацію деградаційних процесів у ґрунті і водночас зменшували міграцію радіонуклідів трофічними ланцюгами.

Скрутний економічний стан господарств, збільшення вартості енергоносіїв, відсутність державного фінансування у напрямку ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС зумовили потребу переходу на агроландшафтну концепцію природокористування. Вона дасть змогу отримати валовий обсяг сільськогосподарської продукції, який нині виробляється в регіоні, на меншій від існуючої площі орних земель внаслідок концентрації виробничих процесів на недеградованих масивах. Це сприятиме збереженню орних земель від деградації та зниженню витрат на їх обробіток.

На територіях зі значним рівнем забруднення радіонуклідами доцільно зосередити увагу на виробництві сільськогосподарської продукції для поглибленого перероблення, насінництві та птахівництві. У менш забруднених районах варто відродити традиційні для Полісся галузі сільського господарства: хмелярство, льонарство, м'ясне скотарство тощо.

Література

1. Ходаківська О.В. Економічні та екологічні аспекти землекористування на радіоактивно забруднених територіях України / О.В. Ходаківська // Землеустрій і кадастр : зб. наук. праць. – 2007. – № 1. – С. 73-79.

2. Перепелятников Г.П. Рекомендації населенню з ведення особистих підсобних господарств в умовах радіоактивного забруднення території внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС на період 2000-2005 рр. / Г.П. Перепелятников, М.М. Лазарєв, І.О. Шматок, Л.М. Романов, Ф.А. Федін, А.С. Соболєв, Т.М. Іванова. – К. : Вид-во УкрНДІСГР, 2000. – 42 с.

3. Пристер Б.С. Количественная комплексная оценка свойств почв при прогнозировании поведения радионуклидов в системе почва-растение / Б.С. Пристер // Вісник аграрної науки : наук.-теорет. журнал НААН України. – 2007. – № 1. – С. 61-68.

4. Фесенко С.В. Моделирование миграции 137Cs в системе почва – растения на торфяных почвах, подвергшихся загрязнению после аварии на Чернобыльской АЭС / С.В. Фесенко, С.И. Спиридонов, Н.И. Санжарова, В.С. Анисимов // Экология : сб. науч. тр. – 2002. – № 3. – С. 185-192.

5. Іванов Ю.О. Динаміка перерозподілу радіонуклідів в ґрунтах і рослинності / Ю.О. Іванов // Чорнобиль. Зона відчуження : зб. наук. праць, НАН України. – К. : Вид-во "Наук. думка", 2001. – С. 47-76.

6. Фещенко В.П. Моніторинг динаміки вертикальної міграційної рухомості радіоцезію на торфово – болотних ґрунтах / В.П. Фещенко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – Житомир : Вид-во ЖДТУ. – 2001. – 104 с.

7. Кашпаров В.О. Формування і динаміка радіоактивного забруднення навколишнього середовища під час аварії на Чорнобильській АЕС та в післяаварійний період / В.О. Кашпаров // Чорнобиль. Зона відчуження : зб. наук. праць, НАН України. – К. : Вид-во "Наук. думка", 2001. – С. 11-46.

8. Перепелятникова Л.В. Проблеми реабілітації виведених земель Житомирської області / Л.В. Перепелятникова, Т.М. Іванова, Л.В. Калиненко // Бюлетень екологічного стану Зони відчуження та Зони безумовного (обов'язкового) відселення. – 2001. – № 18. – С. 47-51.

9. Фурдичко О.І. Методичні рекомендації з ведення сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених територіях Київського Полісся / О.І. Фурдичко, Г.М. Чоботько, В.П. Ландін, Л.А. Райчук та ін. – К. : Вид-во "Либідь", 2012. – 36 с.

10. Гордієнко В.П. Оптимізація сільськогосподарського землекористування як напрям раціонального використання та охорони земельних ресурсів / В.П. Гордієнко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – У 5 т. – Т. 4. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ. – 2009. – Вип. 249. – С. 890-896.

11. Ходаківська О.В. Земельні відносини у сільському господарстві: регіональний вимір : монографія / О.В. Ходаківська, Н.І. Бурлака. – К. : Вид-во ННЦ ІАЕ, 2012. – 239 с.

Райчук Л.А. **Некоторые аспекты ведения сельского хозяйства на радиоактивно загрязненных землях Киевского Полесья**

На основе выработанных материалов проанализировано состояние сельскохозяйственного производства на территории Киевского Полесья в существующих социально-экономических и экологических условиях. Очерчен ряд приоритетных путей реабилитации и развития аграрного сектора региона. Доказана необходимость перехода к агроландшафтной концепции природопользования. Усовершенствованы принципы ведения сельскохозяйственного производства на радиоактивно загрязненных территориях в современных радиоэкологических и экономических условиях. Обосновано специализацию производства радиоактивно безопасной сельскохозяйственной продукции в зависимости от уровня радиоактивного загрязнения территории.

Ключевые слова: радиационное загрязнение, сельскохозяйственное производство, реабилитация территории, ^{137}Cs, ^{90}Sr, Киевское Полесье.

Raychuk L.A. **Some Aspects of Agricultural Manufacturing on Radioactively Contaminated Lands of Kyiv Polissya**

On the basis of processed materials the state of Kyiv Polissya agricultural production at existing socio-economic and environmental conditions has been analyzed. A number of priority ways of the agricultural sector rehabilitation and development in the region have been outlined. The result of the research was the proof of need to move to the agricultural landscapes nature management concept. The principles of agricultural production on radioactively contaminated territories in modern radioecological and economic conditions have been improved. Specialization of radiologically safe production manufacture depending on the radioactive contamination level has been justified.

Keywords: radioactive contamination, agricultural manufacturing, area rehabilitation, ^{137}Cs, ^{90}Sr, Kyiv Polissya.

УДК 339.137.2

Доц. О.П. Савіцька, канд. екон. наук;
доц. О.І. Новоставська, канд. філол. наук, доц.
Н.В. Савіцька, канд. екон. наук – Львівський інститут економіки і туризму

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти формування конкурентного потенціалу туристичних підприємств в умовах сталого розвитку. Уточнено сутність конкурентного потенціалу. Охарактеризовано суть та види внутрішніх і зовнішніх конкурентних переваг туристичних підприємств, окреслено фактори, що визначають конкурентоспроможність туристичного продукту. На засадах аналізування літературних джерел та результатів досліджень охарактеризовано потребу застосування концепції сталого розвитку туризму. Наведено напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії на перспективу.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентна перевага, потенціал, рейтинг, туристичне підприємство, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Стратегічною метою розвитку туризму в Україні є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, розширення внутрішнього та збільшення обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій і туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів населення, збереження та відновлення природних територій та історико-культурної спадщини. В умовах господарювання на засадах сталого та зрівноваженого розвитку конкурентна політика підприємства стає рушійною силою економічного зростання.

У Концепції розвитку туризму до 2022 р. **[**1**]** зазначено потребу створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини. У Стратегії розвитку туризму і курортів **[**2**]** задекларовано потребу формування конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту на основі раціонального використання туристичних ресурсів, збереження навколишнього природного середовища та відродження національної культурної спадщини, сприяння розвитку туризму і курортів. Потреба привернути увагу науковців і практиків до формування і розвитку конкурентоспроможного потенціалу туристичних підприємств зумовила вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику конкурентоспроможності висвітлено в наукових працях відомих вчених: І. Ансоффа, Дж. Блайта, П. Друкера, Ф. Котлера, Р. Коуза, Ф. Котлера, М. Портера, В. Рамасвалі, А. Стрікленда, А. Томсона, Я. Базилюка, Р. Фатхутдінова та ін., проте в сучасній літературі недостатньо уваги приділено таким аспектам як створення умов для підприємств з метою розкриття потенціалу їх конкурентоспроможності, а це є вихідною базою для формування конкурентоспроможного потенціалу розвитку будь-якого підприємства.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення теоретичних підходів до формування конкурентного потенціалу туристичних підприємств, визначення основних її структурних елементів, висвітлення сучасних проблем, тенденцій і стратегічних напрямів розвитку туристичного бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність суб'єктів туристичного бізнесу – це їх здатність ефективно використовувати свій потенціал, спрямований на успішний комерційний результат за дотримання умов збалансованого розвитку територій **[**3**]**. Україна має потужний туристичний потенціал: вигідне географічне розташування, сприятливий клімат, різноманітний рельєф, природний, історико-культурний, туристично-рекреаційний потенціал, значний науково-технічний потенціал. Уся територія держави характеризується сприятливими умовами для проведення різних видів туристичної діяльності та наявністю різноманітних рекреаційних ресурсів для відпочинку і лікування населення. Природний потенціал формують узбережжя Чорного та Азовського морів, рельєф, водні (понад 70 тис. річок, 3 тис. природних озер і 22 тис. штучних водоймищ), лісові, рослинні та тваринні ресурси. Україна посідає провідне місце